

УДК 659.235:631

Похиленко Н.М.
*аспірант, науковий співробітник відділу організації
менеджменту, публічного управління та адміністрування
Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки»*

Корінець Р.Я.
*кандидат економічних наук,
радник
Національної асоціації сільськогосподарських дорадчих служб України*

ФІНАНСУВАННЯ СИСТЕМИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ДОРАДНИЦТВА

FINANCING OF THE SYSTEM OF AGRICULTURAL ADVISORY SERVICES

АНОТАЦІЯ

Метою статті є визначення шляхів, механізмів, структури, джерел фінансування системи сільськогосподарського дорадництва в Україні. Виокремлено підходи до організації сільськогосподарського дорадництва у світі, які передбачають її здійснення через створення або загальнонаціональної організаційної структури, або незалежних організаційних структур. Відзначено світові тенденції до побудови загальнонаціональних систем сільськогосподарського дорадництва за різними моделями (державною міністерською, державною університетською, громадською чи приватною) залежно від характеру фінансування. Досліджено динаміку розвитку сільськогосподарського дорадництва через формування незалежних організаційних структур, відсутність стабільних джерел їх фінансування, що провокує згортання такого виду діяльності. Досліджено позицію фермерських господарств щодо перспективних джерел фінансування дорадчої діяльності. Виявлено пріоритетність фінансування з державного бюджету для 57% опитаних, а з місцевих бюджетів – для 43%. Водночас, готовність оплачувати дорадчі послуги виявили 38% респондентів. Дослідження готовності органів місцевого самоврядування (об'єднані територіальні громади – ОТГ) брати участь у фінансуванні сільськогосподарської дорадчої діяльності засвідчило підтримку пропозиції утримувати в штаті ОТГ сільськогосподарських дорадників тільки 17% респондентами, а 39% опитаних віддають перевагу періодичному відвідуванню дорадниками ОТГ. Виявлено, що проблеми щодо створення загальнонаціональної системи сільськогосподарського дорадництва в Україні та фінансування такої системи мають не стільки фінансовий характер як світоглядний.

Ключові слова: дорадництво, дорадча служба, інформаційно-консультаційне забезпечення, сільське господарство, сільська територія, економіка України.

АННОТАЦИЯ

Целью статьи является определение путей, механизмов, структуры, источников финансирования системы сельскохозяйственного консультирования в Украине. Выделены подходы к организации сельскохозяйственного консультирования в мире, предусматривающих ее осуществления через создание или общенациональной организационной структуры, или независимых организационных структур. Отмечено мировые тенденции к построению общенациональных систем сельскохозяйственного консультирования по различным моделям (государственной министерской, государственной университетской, общественной или частной) в зависимости от характера финансирования. Исследованы тенденции развития сельскохозяйственного консультирования в Украине, а именно: оценена динамика развития сети представительств сельскохозяйственных совещательных служб на местном уровне, осуществлен анализ структуры и объемов финансирования.

Вывявлено, применение подхода к организации сельскохозяйственного консультирования через формирование независимых организационных структур, отсутствие стабильных источников их финансирования, что провоцирует сокращение такого вида деятельности. Исследована позиция фермерских хозяйств по перспективным источникам финансирования совещательной деятельности. Вывявлено приоритетность финансирования из государственного бюджета для 57% опрошенных, а из местных бюджетов – для 43%. В то же время, готовность оплачивать консультационные услуги обнаружили 38% респондентов. Исследование готовности органов местного самоуправления (объединены территориальные общины – ОТГ) участвовать в финансировании сельскохозяйственной совещательной деятельности показало поддержку предложения содержать в штате ОТГ сельскохозяйственных советников только 17% респондентами, а 39% опрошенных предпочитают периодическому посещению советников ОТГ. Вывявлено, что проблемы по созданию общенациональной системы сельскохозяйственного консультирования в Украине и финансирования такой системы имеют не столько финансовый характер как мировоззренческий.

Ключевые слова: информационно-консультационная деятельность, консультационная служба, информационно-консультационное обеспечение, сельское хозяйство, сельская территория, экономика Украины.

ANNOTATION

The purpose of the article is to determine the ways, mechanisms, structure, sources of financing of the agricultural extension system in Ukraine. The approaches to organization of agricultural extension services in the world, which provide for its implementation through the creation of either a national organizational structure or independent organizational structures, were identified. The world tendencies towards the construction of nationwide agricultural extension systems according to various models (state ministry, state university, public or private) were noted, depending on the nature of funding. The tendencies of development of agricultural extension services in Ukraine were investigated, namely: the dynamics of the development of a network of representative offices of agricultural extension services at the local level was assessed, an analysis of the structure and amount of financing were carried out. It was found that the use of the approach to organizing agricultural extension services through the formation of independent organizational structures, the lack of stable sources of funding, which provokes the curtailment of this kind of activity. The position of farms regarding perspective sources of financing of extension activity was investigated. The priority of funding from the state budget was revealed for 57% of respondents, and from local budgets – for 43%. At the same time, 38% of respondents have declared the willingness to pay for extension services. Research of local governments' (united territorial communities – UTC) willingness to participate in the financing of agricultural extension showed that only 17% of respondents supported proposals to hold agricultural extension as staff members, while 39% – prefer a periodical attendance counselors UTC. It was revealed that problems with the

creation of a nationwide system of agricultural extension services in Ukraine and the financing of such a system are not so much financial in nature as ideological.

Keywords: extension, advisory services, information and consulting support, agriculture, rural areas, economics of Ukraine.

Постановка проблеми. Пануюча тривалий час в українській аграрній політиці ідеологема про можливість досягнення успіху у сільському господарстві тільки через великотоварне виробництво призвела до ігнорування потреб представників сільськогосподарського малого та середнього підприємництва, зокрема особистих селянських господарств, фермерських господарств, в основі діяльності яких є сімейних устрій. Демонстрацією такого ігнорування є відсутність у політиків та чиновників розуміння важливості ролі сільськогосподарського дорадництва для розвитку малого та середнього підприємництва на селі, відсутність системного підходу з боку держави до розвитку мережі сільськогосподарських дорадчих служб, тотальне недофінансування фінансування сільськогосподарської дорадчої діяльності за рахунок коштів державного бюджету.

Світова практика свідчить, що реальним механізмом забезпечення масовості застосування технічних, технологічних, біологічних, економічних, управлінських та соціальних інновацій є система сільськогосподарського дорадництва. Свідчення такої важливості сільськогосподарського дорадництва є його включення до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, де перебачено, що «співробітництво між Сторонами у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій охоплює, *inter alia*, такі сфери:... g) сприяння інноваціям шляхом проведення досліджень та просування системи дорадництва до сільськогосподарських виробників» [1].

Для створення ефективного механізму співробітництва між Сторонами щодо поширення знань, сприяння інноваціям та розвитку різноманітних форм організацій і представництв груп виробників шляхом проведення досліджень, просування системи дорадництва до сільськогосподарських виробників (поступове наближення національного законодавства до законодавства ЄС) у 2017 році постановою Кабінету Міністрів України затверджено План заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яким передбачено до 31 грудня 2019 року створення консультативної служби для сільських громад, зокрема розглянути питання про створення Національного координаційного центру сільськогосподарського дорадництва» [2].

Розпочата в Україні робота з розбудови системи дорадництва гальмується не стільки слабкістю інституційного забезпечення, як відсутністю надійних джерел її фінансування [3; 4].

Поставлене урядом у 2018 році завдання перемістити фокус аграрної політики держави на підтримку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації для створення

середнього класу на селі [5] породжує необхідність забезпечення українського сільського малого та середнього підприємництва, зокрема фермерських господарств та сільськогосподарських кооперативів дорадчими послугами. Забезпечення виконання положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС вимагає пошуку варіантів усунення зазначених проблем, що зумовлює актуальність цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На проблемах організації та розвитку системи сільськогосподарської дорадництва в Україні зосереджені наукові роботи вітчизняних вчених, серед них: О.М. Бородіна [6], Р.Я. Корінець [7], М.Ф. Кропивко [8], І.М. Криворучко [14], Л.О. Мармуль [9], Н.Л. Чекас [10], О.І. Шаманська [11], Л.В. Доценко [12]. Разом з тим, подальших досліджень потребує визначення шляхів, механізмів, структури, джерел її фінансування.

Метою статті є визначення шляхів, механізмів, структури, джерел фінансування системи сільськогосподарського дорадництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення динаміки розвитку дорадчої діяльності дозволяє виділити декілька підходів до її організації через створення або загальнонаціональної організаційної структури, або незалежних організаційних структур, що впливає на характер фінансування такої діяльності. Більшість країн, де здійснюється така діяльність, зберігають тенденцію до формування загальнонаціональної організаційної структури.

Залежно від розпорядника наданих коштів науковці О. Мединська [13], М. Ф. Кропивко [8, 14], Т. П. Кальна-Дубінюк [14], І. М. Криворучко [14, 15], Т. Буткалюк [16], Ю. Ванжула [16], О. А. Галич [17] серед національних систем сільськогосподарського дорадництва виділяють такі моделі: державна, громадська, приватна та змішана. Система дорадництва, яка функціонує за державною моделлю, здійснює свою діяльність за рахунок коштів з державного бюджету, за громадською – за рахунок фондів об'єднань підприємств і фермерських організацій, за приватною – на базі прямих розрахунків сільськогосподарських виробників з дорадчою службою, а фінансування дорадчих служб за змішаною моделлю здійснюється за рахунок поєднання зазначених вище джерел.

Розбудова державної моделі сільськогосподарського дорадництва в деяких країнах ґрунтується на базі крупних регіональних багатопрофільних університетів (модель «land-grant») (США, Шотландія, частково територія ФРН), а в інших – як структурних підрозділів галузевих органів управління (міністерства сільського господарства, регіональних і місцевих управлінь та департаментів – Канада, Німеччина, Польща, Казахстан, Білорусь) і, відповідно, називаються університетськими або міністерськими. Громадська модель передбачає формування дорадчих служб при фермерських організаціях або їх

об'єднаннях, аграрних палатах (Данія, Франція, Тайвань, Кенія, Перу, Зімбабве) для обслуговування своїх членів. Приватна модель організації сільськогосподарського дорадництва, як правило, є доповненням до двох попередніх моделей та передбачає діяльність на цьому ринку або приватних консалтингових компаній або підрозділів комерційних фірм. Здебільшого такі системи застосовуються у країнах з відносно високим рівнем доходів фермерів (Англія та Уельс, ФРН). Моделі сільськогосподарського дорадництва нерідко формуються і діють за поєднанням ознак різних моделей, тобто є змішаними (ФРН, Латвія), коли межах однієї країни чи регіону можуть паралельно функціонувати служби сільськогосподарського дорадництва з різними формами організації та власності без утворення єдиного центру (Естонія, Канада), хоча фінансування такої діяльності у більшій частині через різні механізми забезпечується державою.

Отже, кожна країна вибудовує власну систему сільськогосподарського дорадництва, а от щодо визначення її оптимальної моделі та фінансового забезпечення тривають дискусії.

Як стверджує Anne W. Van den Ban, організації, що фінансують дорадчу діяльність визначають її цілі, цільові групи, використовувати методи діяльності, зміст повідомлень, внутрішню організацію та диверсифікованість інтеграційних структур [18, с.8]. Тож, дольова участь у фінансуванні та виборі організаційної форми системи сільськогосподарського дорадництва визначається прагненням інвестора реалізувати власні інтереси. За умови переважання політичних пріоритетів (продовольча безпека, конкурентоздатність внутрішніх виробників, скорочення масштабів бідності, захист навколишнього середовища) [19, с. 409-410] система сільськогосподарського дорадництва вибудовується та здійснює діяльність як державна із відповідним державним джерелом фінансування. Тоді ж як зростає усвідомлення потреби

в дорадчих послугах самими виробниками стимулює до приватизації систем сільськогосподарського дорадництва. Баланс в забезпеченні публічних та приватних інтересів створює передумови розбудови систем сільськогосподарського дорадництва з комбінацією державних та приватних джерел фінансування.

Слабкість забезпечення політичних пріоритетів, з одного боку, та недостатнє усвідомлення сільськогосподарськими виробниками потреби в дорадчих послугах, з іншого, не сприяють розбудові сільськогосподарського дорадництва в Україні. Так, станом на кінець 2010 року до Реєстру сільськогосподарських дорадчих служб було внесено 71 службу, що створювалися у попередні роки, як правило, зусиллями проєктів міжнародної технічної допомоги. А вже станом на 1 червня 2018 року у цьому Реєстрі зареєстровано тільки 8 сільськогосподарських дорадчих служб [20].

На загал, існують усі необхідні формальні інститути для формування системи сільськогосподарського дорадництва, в тому числі державної [21], але відсутні механізми примусу для їх реалізації.

Відповідно до статей 5 та 6 Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» [22] фінансування такої діяльності з державного та місцевих бюджетів здійснюється в частині оплати соціально-спрямованих послуг визначених державною цільовою програмою сільськогосподарської дорадчої діяльності без утримання створених сільськогосподарських дорадчих служб. Послуги не передбачені такою програмою є комерційними і здійснюються за кошти суб'єктів господарювання (споживачів).

Водночас, фінансування сільськогосподарської дорадчої діяльності на загальнодержавному рівні здійснювалося не в повному обсязі. Так, скорочення фінансування дорадчої діяльності відбувалось з року в рік: співвідношення виділених до запланованих бюджетних коштів скоротилось на 84,2% (з 100% у 2007 році до

Таблиця 1

Обсяги фінансування дорадчої діяльності з Державного бюджету України станом на лютий 2018 року

Джерела фінансування	По роках									всього за 2007-2015 роки
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
заплановано державними цільовими програмами, млн грн	10,0	10,6	11,0	11,4	12,7	12,7	12,7	12,7	12,7	106,3
передбачено державним бюджетом та стабілізаційним фондом, млн. грн	10,0	10,5	6,1	4,0	0	2,0	0	0	0	32,6
використано за звітний період, млн. грн	0,5	3,5	1,9	1,7	0	1,6	0	0	0	9,1
використано до запланованого, %	4,8	32,9	17,0	14,6	0,0	12,6	0	0	0	8,6
використано до передбачено бюджетом та стабілізаційним фондом, %	4,8	33,2	30,9	41,5	0,0	80,0	0	0	0	27,9

* Розраховано Похиленко Н.М. за даними Мінагрополітики

15,8% у 2012 році), а з 2013 року взагалі не здійснювалося (табл. 1). Показовим є результат аудиту Рахункової палати України щодо виконання заходів Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 р. у частині підтримки дорадництва [23, с. 18-19], який засвідчив, що з державного бюджету на згадану мету за цією програмою протягом 2008–2011 рр. фактично було використано 7 млн. грн., або 15,6% від прогнозного обсягу (з 33% у 2008 році до 14,9% у 2010). У той же час у період 2007-2012 років рівень освоєння виділених коштів зріс з 4,8% у 2007 році до 80% у 2012 році, що у загальному підсумку за зазначений період складає 27,9%. Це можна було б трактувати як свідчення налагодження певних комунікативних зав'язків держави і дорадчих служб, але затяжна пауза у державному фінансуванні сільськогосподарської дорадчої діяльності не сприяла закріпленню досягнутих раніше позитивних результатів, підірвала імідж такого виду діяльності та його виконавців, породила недовіру з боку суб'єктів дорадництва до держави як відповідального учасника системи сільськогосподарського дорадництва.

Нестабільним джерелами фінансування дорадчої діяльності виявились також обласні та місцеві бюджети (таб. 2). Місцеві програми, як правило, не місять системних підходів до розвитку дорадчої діяльності. В окремих областях заявлено про такий намір, однак реальної програми не затверджено, не передбачено бюджетних видатків на таку діяльність, що є відступом від норми Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» про щорічне передбачення у проектах місцевих бюджетів коштів для здійснення дорадчої діяльності [22].

Рівень освоєння коштів, виділених місцевими бюджетами на здійснення дорадчої діяльності, є також низьким. Наприклад, у Херсонській області, відповідно до Звіту про виконання обласної цільової програми сільськогосподарської дорадчої діяльності на період до 2016 року [24, с.10], у 2010-2015 роках фактично проведено 34% із запланованих одноденних семінарів (21 із запланованих 61) та 55% – демонстраційних показів (6 з 11), що забезпечило

освоєння лише 44% запланованих за цей період коштів (119,03 тис. грн з 267,43 тис. грн).

Дотримання на місцевому рівні обов'язкових щорічних обсягів фінансування сільськогосподарської дорадчої діяльності в розмірі не менше 5 відсотків коштів, запланованих у державних цільових програмах, які спрямовані на розвиток сільського господарства та сільської місцевості, стало скоріше винятком, ніж правилом. Так, лише в Полтавській області, яка має затверджену обласну Програму розвитку та підтримки аграрного комплексу з компонентом підтримки сільськогосподарської дорадчої діяльності на період 2016-2020 років, заплановані обсяги фінансування сільськогосподарської дорадчої діяльності перевищили 6,6% від загального підсумку передбачених програмою коштів (4,25 з 64,3 млн. грн).

Ігнорування вимог Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» щодо обов'язкових щорічних обсягів фінансування сільськогосподарської дорадчої діяльності в розмірі не менше 5 відсотків коштів, запланованих у державних цільових програмах, які спрямовані на розвиток сільського господарства та сільської місцевості, скорочення фінансування дорадчої діяльності на загальнодержавному рівні, а з 2013 року його призупинення мали негативний вплив на стійкість більшості сільськогосподарських дорадчих служб. Як наслідок, маємо згортання діяльності більшості суб'єктів дорадчої діяльності, зневіру в перспективності державно-приватного партнерства у цій сфері.

Незважаючи на світову практику, в Україні все ще залишається дискусійним питання хто повинен фінансувати сільськогосподарську дорадчу діяльність. Оскільки головним споживачем дорадчих послуг є фермерські господарства, тому важливо для забезпечення належного державного фінансування таких послуг заручитися саме їхньою підтримкою.

Наприкінці 2017 року Робочою групою з питань розвитку сільських територій Офісу підтримки реформ при Міністерстві аграрної політики та продовольства України за участі авторів і за сприяння Асоціації фермерів та

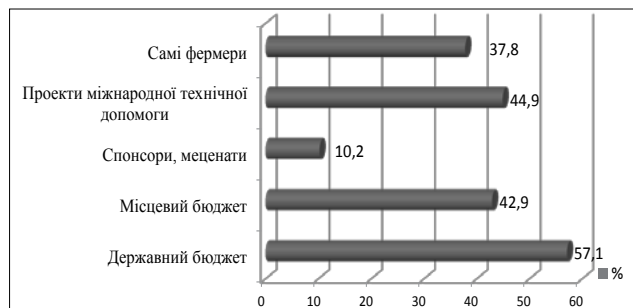
Таблиця 2
Заплановані обсяги фінансування дорадчої діяльності з обласних та місцевих бюджетів України Полтавської, Черкаської, Кіровоградської та Чернігівської областей

Джерела фінансування	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	у 2015 до 2009 року, %
з обласних бюджетів, тис. грн	111,0	144,1	150,7	112,8	42,8	45,3	46,5	42
з місцевих бюджетів та інших джерел, тис. грн	17,3	10,0	10,0	10,0	50,0	50,0	45,0	260

Примітка: представлено заплановані обсяги фінансування дорадчої діяльності з обласних бюджетів Полтавської, Чернігівської, Херсонської областей; заплановані обсяги фінансування дорадчої діяльності з місцевих бюджетів та інших джерел Полтавської (Гадяч, Глобино, Шишацьк), Черкаської (Драбів), Кіровоградської (Новоукраїнська), Чернігівської (7 районів) областей

* Розраховано Похиленко Н.М. за даними Програм розвитку та підтримки аграрного комплексу за пріоритетними напрямками, а також Програм становлення і розвитку сільськогосподарської дорадчої діяльності.

землевласників України, Національної асоціації сільськогосподарських дорадчих служб України реалізовано дослідження «Визначення позиції фермерських господарств щодо вирішення актуальних проблем розвитку сільського господарства», в рамках якого було опитано 98 представників фермерських господарств з 12 областей країни. Результати дослідження в частині сільськогосподарського дорадництва представлено на рис. 1.

Рис. 1. Розподіл відповідей на запитання «Хто має платити за дорадчі послуги?»

Примітка: респондент мав змогу вказати декілька варіантів відповіді

* Розраховано колективом авторів за даними опитування

Тож пріоритетним джерелом фінансування сільськогосподарської дорадчої діяльності, на думку фермерів, має бути державний бюджет (57% опитаних). Водночас, готовність оплачувати дорадчі послуги виявили 38% респондентів. Позитивний досвід співпраці з проектами міжнародної допомоги забезпечив визнання їх важливим джерелом фінансування 45% опитаних, але, на наш погляд, слід також пам'ятати, що така допомога не може замінювати державну підтримку тривалий час, не може мати системного характеру, але така системність, стабільність та передбачуваність фінансування є однією з необхідних умов розвитку дорадництва.

Низка представників фермерських господарств визначили власне бачення пропорційності розподілу джерел фінансування сільськогосподарських дорадчих послуг (табл. 3).

Таблиця 3

Позиція фермерських господарств щодо пропорцій розподілу джерел фінансування сільськогосподарських дорадчих послуг, %

	Державний бюджет	Місцевий бюджет	Кошти фермерів
Варіант 1	90	-	10
Варіант 2	30	50	20

* За даними опитування

Оригінальною є позиція одного з опитаних керівників фермерських господарств, а саме: «якщо послуга 100% безкоштовна, то вона сприймається як щось не потрібне і не цінне, тому необхідною є оплата фермерами

10%-25% вартості послуг».

Авторами за підтримки Національної асоціації сільськогосподарських дорадчих служб України у березні-травні 2018 року здійснено також дослідження готовності органів місцевого самоврядування брати участь у фінансуванні сільськогосподарської дорадчої діяльності. Було опитано представників 41 об'єднаної територіальної громади з 13 областей України.

Існування потреби в консультаційній допомозі щодо розробки планів соціально-економічного розвитку було визнано 46% опитаних. 21% опитаних «не проти допомоги».

Готовність утримувати в штаті ОТГ сільськогосподарських дорадників виявили тільки 17% респондентів, а 39% опитаних віддають перевагу періодичному відвідуванню дорадниками ОТГ.

44% опитаних вагаються з відповіддю про необхідність дорадництва для ОТГ. І це не виглядає дивним, оскільки тільки 6% з них мають досвід співпраці з сільськогосподарськими дорадниками. Більше того, 52% респондентів заявили, що не знали про існування такого Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність», а 24% опитаних знали про його існування, але не змогли скористатись дорадчими послугами через відсутність дорадчих служб і дорадників в оптимальних межах доступу.

Дослідження дозволило ідентифікувати перешкоди на шляху включення до штату ОТГ сільськогосподарських дорадників: необізнаність щодо того, як юридично оформити таку посаду у штатному розписі (34% опитаних), відсутність технічних засобів для роботи дорадників (28%) та вільного приміщення (10%).

Слід зауважити, що головною причиною чому в ОТГ не будуть фінансово підтримувати надання сільськогосподарських дорадчих послуг 72% опитаних назвали «не маємо для цього коштів». Однак, за свідченнями джерел [25; 26, с. 8] виявлена гостра проблема стратегічного планування ОТГ не забезпечила повне освоєння наявних коштів. Так, «станом на 1 січня 2016 року вони (обсяги залишків коштів місцевих бюджетів) становили 31 млрд грн, на 1 січня 2017 року – вже 49 млрд грн, а станом на 1 листопада цього року вони досягли 79,6 млрд грн» [25] та 17% (520 мільйонів гривень з 3-х мільярдів) невикористаних коштів з Державного Фонду Регіонального Розвитку (далі – ДФРР) у 2015, які повернулися до державного бюджету [26, с. 8].

Аналогічним є пояснення причини недофінансування сільськогосподарської дорадчої діяльності з державного бюджету. Однак, можливості підтримки дорадчої діяльності відкриває п.п. 42 Розділ VI Бюджетного кодексу України. Так, зазначеним кодексом у 2017-2021 роках передбачено спрямування не менше 1 відсотка випуску продукції у сільському господарстві на державну підтримку сільськогос-

подарських товаровиробників [27]. А оскільки Законом України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» визначено дорадчу допомогу як один з видів підтримки сільськогосподарських товаровиробників, то дія цього пункту Кодексу може бути поширена і на зазначену діяльність. Так як державна підтримка дорадчої діяльності передбачає фінансування такої в розмірі не менше 5 відсотків коштів, передбачених для програм, спрямованих на розвиток сільського господарства та сільської місцевості [22, стаття 8], то за умов накладання цих норм можливим є спрямовувати на дорадчу діяльність у період до 2021 року 0,05% ВВП.

Згідно з консенсус-прогнозом Міністерства економічного розвитку і торгівлі [28] «номінальний ВВП у 2018 році становитиме 3,4507 трлн грн», тобто 3450700 млн. грн за умови спрямування 0,05% ВВП на сільськогосподарську дорадчу діяльність ця сума могла б дорівнювати 1,72535 млрд. грн., що було більше ніж достатньо для створення та підтримки діяльності державної системи сільськогосподарського дорадництва. Водночас, слід розуміти, що такі обсяги державного фінансування дорадництва неможливо використати за відсутності у достатній кількості ключових елементів системи – сільськогосподарських дорадчих служб та сільськогосподарських дорадників. Тому зростання обсягів державного фінансування дорадництва має бути поступовим та супроводжуватися заходами з формування мережі суб'єктів дорадництва. У 2018 році передбачається 5 мільйонів гривень [29, с. 1] для часткової компенсації витрат сільськогосподарським дорадчим службам, пов'язаних з наданням дорадчих послуг [30]. Зважаючи на незначну кількість офіційно зареєстрованих суб'єктів дорадництва такі обсяги фінансування видаються виправданими на цьому етапі, але фони мають зростати із зростанням кількості та спроможності таких суб'єктів надавати дорадчі послуги.

Висновки. Не існує якоїсь єдиної моделі державної підтримки системи сільськогосподарського дорадництва: у різних країнах вона формується у відповідності до існуючих традицій та потреб. Але завжди існування ефективної системи сільськогосподарського дорадництва є неможливим без належного фінансування надання дорадчих послуг ключовим клієнтам – фермерам – державою, особливо на етапах становлення системи. Зі зростанням доходів фермерів рівень державної підтримки системи дорадництва може зменшуватися, а роль фермерських організацій в управлінні системою та її фінансуванні може зростати.

Проблеми щодо створення державної системи сільськогосподарського дорадництва в Україні, фінансування такої системи мають не стільки фінансовий характер як світоглядний. Зміна фокусу аграрної політики держави на підтримку фермерських господарств та сіль-

ськогосподарської кооперації розкриває нові перспективи щодо розвитку системи сільськогосподарського дорадництва та зростання рівня її державної підтримки.

Зростання обсягів державного фінансування дорадництва тісно пов'язано зі зростанням кількості суб'єктів дорадництва та їх спроможності надавати дорадчі послуги все більшій кількості клієнтів.

Ідея формування державної системи сільськогосподарського дорадництва знаходить підтримку у фермерів. При цьому частина фермерів заявляє про готовність оплачувати частину дорадчих послуг, що відкриває перспективи для поступового зменшення державних бюджетних видатків із зростанням доходів фермерів.

Актуальним є залучення місцевих бюджетів, зокрема ОТГ, до участі у фінансуванні системи. Щоб це відбулося, необхідно ліквідувати існуючий в ОТГ – як й у значній частині фермерів – дефіцит інформації про інститут дорадництва та його можливості для розвитку громад.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода, Міжнародний документ від 27 чер. 2014 р. № 984_011. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 04.06.2018).
2. Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Постанова Кабінету міністрів України від 25.10.2017 № 1106. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF>.
3. Сільськогосподарське дорадництво прокладає Україні шлях до Європи. Свобода слова в Україні: веб-сайт. URL: <http://svobodaslova.in.ua/news/read/26920>.
4. Щодо державної підтримки розвитку сільськогосподарського дорадництва в Україні. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень : веб-сайт. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1521/>.
5. Про схвалення Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018-2020 роки : Розпорядження Кабінету міністрів України від 13.09.2017 № 664-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1098-2011-%D1%80>.
6. Бородіна О.М. Сільськогосподарське дорадництво та проблеми його кадрового забезпечення. – К.: ІНЕ УААН, 2001. – 75 с.
7. Корінець Р.Я. Сільськогосподарське дорадництво України: проблеми, стратегія та шляхи розвитку / Р.Я. Корінець // Сільськогосподарське дорадництво: проблеми, стратегія та шляхи розвитку: Матеріали науково-практичної конференції. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2013. – 152 с.
8. Кропивко М. Ф. Шляхи розвитку сільськогосподарського дорадництва в Україні. Науковий вісник НУБіП України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». 2011. Вип. 168. С. 10-16.
9. Мармуль Л. О. Організація та ефективність здійснення дорадчої діяльності. / Л. О. Мармуль // Науковий вісник

- Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер. : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. – 2013. – Вип. 181(2). – С. 230-236. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvpaу_econ_2013_181%282%29_44.
10. Чекас Н.Л. Організація та розвиток дорадчої діяльності в аграрній сфері економіки: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / Н.Л. Чекас; Миколаїв. держ. аграр. ун-т. – Миколаїв, 2011. – 20 с.
  11. Шаманська О. І., Тітаренко О. М. Сільськогосподарська дорадча діяльність: сутність та особливості здійснення // Економіка, Фінанси, Менеджмент: актуальні питання науки і практики, 2015, №1, С. 44-50.
  12. Доценко Л.В. Особливості організації дорадчих служб в південному регіоні / Л.В. Доценко // Економіка АПК. – 2003. – № 6. – С. 33-40.
  13. Мединська О. Деякі аспекти розвитку сільського господарських дорадчих служб [Електронний ресурс] / О. Мединська – Режим доступу до ресурсу: http://confiapv.at.ua/publ/konf_14_15_zhovtnja_2010_r/dejaki_aspekti_rozvitku_siilskogospodarskikh_doradchikh_sluzhb/3-1-0-248.
  14. Основи аграрного консалтингу : Підручк / М.Ф. Кропивко, Т.П. Кальної-Дубінюк, М.Ф. Безкровний, М.І. Криворучко. – К. : Освітня книга, 2006. – 224 с.
  15. Криворучко І.М. Використання світових інформаційних ресурсів для потреб аграрного ринку України / І.М. Криворучко // Економіка АПК. – 2000. – № 8. – С. 80-89.
  16. Теорія та практика дорадництва (Планування та втілення програм Екстеншн): Навчальний посібник / Т. Буткалюк, Ю. Ванжула, Г. Лолянич та ін. – Вінниця : Консоль, 2004. – 240 с.
  17. Галич О.А. Сільськогосподарське дорадництво : навч. посібник / О. А. Галич, О. О Сосновська. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 368 с.
  18. Anne W. Van den Ban. Different ways of financing agricultural extension / Anne W. Van den Ban. // Agricultural Research and Extension Network. Perspectives on agricultural extension. – P. 8–19. [Електронний ресурс] / Anne W. Van den Ban – Режим доступу до ресурсу: <http://edepot.wur.nl/36481>.
  19. A. W. Van den Ban and Samanta, R. K. Changing Roles of Agricultural Extension in Asian Nations [Електронний ресурс] / A. W. Van den Ban and R. K. Samanta – Режим доступу до ресурсу: <http://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/fulltext/20404>.
  20. Реєстр сільськогосподарських дорадчих служб [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://minagro.gov.ua/node/3512>.
  21. Про схвалення Концепції формування державної системи сільськогосподарського дорадництва: Розпорядження Кабінету міністрів України від 31.10.2011 № 1098-р URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1098-2011-%D1%80>.
  22. Про сільськогосподарську дорадчу діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 17.06.2004 р. № 1807-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1807-15> (дата звернення: 18.05.2018).
  23. Бюлетень за матеріалами Звіту про результати аудиту виконання заходів Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року – Київ : Рахункова палата України, 2013. – С. 18–19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16741939/Selo_2015.pdf.
  24. Звіт про виконання обласної цільової програми сільськогосподарської дорадчої діяльності на період до 2016 року [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://khor.gov.ua/98-pro-vikonannya-oblasnoyi-tsilovoyi-programi-siilskogospodarskoyi-doradchoyi-diyalnosti-na-period-2016-roku-2/>.
  25. Зубко про 79,6 млрд залишків у місцевих бюджетах: «Деякі поведуться, як хом'яки» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://ua.censor.net.ua/n3041331>.
  26. Стратегічне планування у громаді (навчальний модуль) / Анатолій Ткачук, Василь Кашевський, Петро Мавко. – К. : ІКЦ «Легальний статус», 2016. – 96 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.csi.org.ua/wp-content/uploads/2016/10/Strategichne-planuvannya.pdf>.
  27. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]: Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/page13?text=%F1%B3%EB%FC%F1%FC%EA%EE>.
  28. У 2018 році реальний ВВП України зросте на 3,2% – консенсус-прогноз Мінекономрозвитку, 8 квітня, 2018, [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://gordonua.com/news/money/v-2018-godu-realnyy-vvp-ukrainy-vyrastet-na-32-konsensus-prognoz-minekonomrazvitiya-240500.html>.
  29. Паспорт бюджетної програми 2801230 «Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств» на 2018 рік : Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України і наказ Міністерства фінансів України 20 квітня 2018 р. № 198/438. URL: www.minagro.gov.ua/system/files/2801230_1.doc.
  30. Про затвердження Порядку часткової компенсації витрат сільськогосподарським дорадчим службам, пов'язаних з наданням дорадчих послуг: Наказ Міністерство аграрної політики та продовольства України від 20.03.2018 № 149. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0375-18>.